HUMANISTIČKE STUDIJE

6|2019

Univerzitet
Donja Gorica

ČASOPIS
HUMANISTIČKE STUDIJE

Glavni i odgovorni urednik:
Dragan K. Vukčević

Urednik broja
„Evropski izbori (2019) u kontekstu reforme Evropske unije i njihov uticaj na Zapadni Balkan“:
Dragan Đukanović

Redakcija:
1. Đorđije Borozan (Podgorica);
2. Ilija Vujačić (Podgorica);
3. Dragica Vujadinović (Beograd);
4. Milan Podunavac (Podgorica);
5. Cirila Toplak (Ljubljana);
6. Mirjana Maleska (Skoplje);
7. Asim Mujkić (Sarajevo).

Savjet:
1. John Keane (Sidney);
2. Nenad Dimitrijević (Beograd);
3. Čedomir Čupić (Beograd);
4. Olga Breskaja (Vilnius);
5. Ana Krasteva (Sofija, Lyon);
6. Panos Ljoveras (Solun);
7. Đuro Šušnjić (Beograd);
8. Tonko Maroević (Zagreb);
9. Viljam Smirnov (Moskva);
10. Rudi Rizman (Ljubljana);
11. Alpar Lošonc (Novi Sad);
12. Vesna Kilibarda (Podgorica);
13. Stefano Bianchini (Bologna);
14. Hans-Georg Ziebertz (Würzburg);
15. Ratko Božović (Beograd).

Sekretar: Nikola Zečević

Dizajn: Mile Grozdanić

Priprema za štampu: Bojan R. Popović
Medeon, Podgorica

Lektura i korektura: Valentina Knežević

Izdavač: HS, UDG

Podgorica,
2019.

www.humanistickestudije.me

6|2019

SADRŽAJ

DRAGAN K. VUKČEVIĆ Uvodna riječ
glavnog i odgovornog urednika /5/

DIO I TEMA BROJA: EVROPSKI IZBORI (2019)
U KONTEKSTU REFORME EVROPSKE UNIJE I
NJIHOV UTICAJ NA ZAPADNI BALKAN
RADMILA NAKARADA Višeslojne poruke izbora
za Evropski parlament (2019) /9/
LJILJANA GLIŠOVIĆ Evropska Nemačka ili nemačka
Evropa: rezultati izbora za Evropski parlament u Nemačkoj
i izbor predsednika Evropske komisije /23/
SAJMA ADEMOVIĆ Identitet kao osnova
evropeizacije Zapadnog Balkana /33/
NIKOLA B. ŠARANOVIĆ Religijski akteri i političko
akterstvo: izbori za Evropski parlament 2019. godine /47/
LUKA NEŠKOVIĆ Budućnost Evrope i kriza hrišćanskog identiteta /57/

DIO II STUDIJE
MILUN LUTOVAC Romani mojkovačkog književnog kruga /71/
NIKOLA BANIĆEVIĆ Reforme sektora nacionalne bezbjednosti
u procesu evroatlantskih integracija Crne Gore /85/

DIO III RECENZIJE
FILIP TESAR, *Etnički konflikti,* Biblioteka XX vek, Beograd, 2019
(Milan Podunavac) /103/
ĐURO ŠUŠNJIĆ, *Sjaj odlomka: Prilozi otvorenoj antropologiji*,
UDG — Fakultet umjetnosti, Podgorica, 2019. (Luka Rakojević i
Nikola Vukčević) /107/
MILOVAN ĐILAS, *Pisma iz zatvora*, Vukotić Media, Beograd, 2016.
(Veselin Pavlićević) /111/

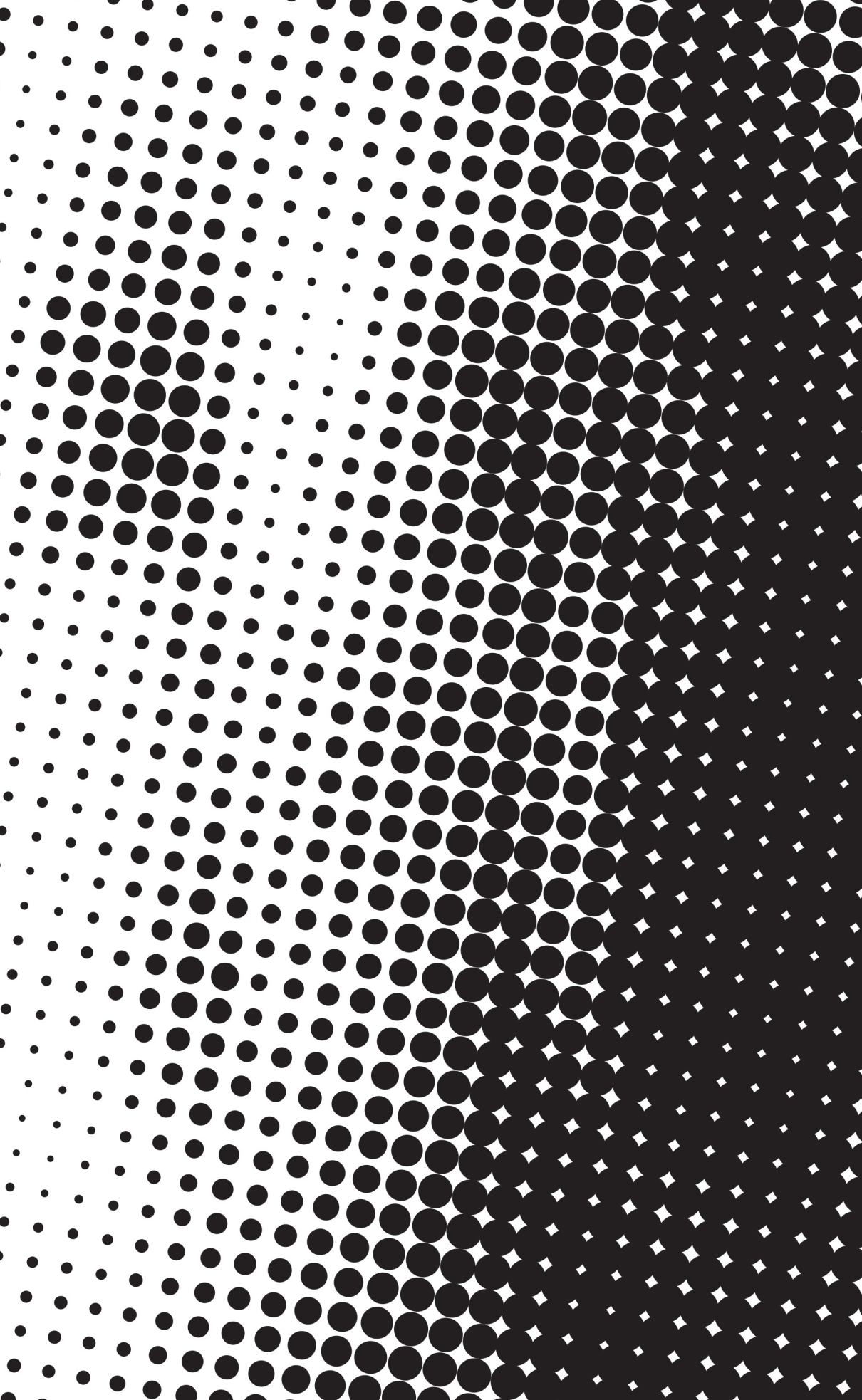

Sajma Ademović*

UDK 061.1EU(497-15)

Identitet kao osnova evropeizacije Zapadnog Balkana

Evropeizacija u najširem smislu podrazumijeva portretisanje kompleksne interakcije između Evropske unije (EU) i nacionalnih država. Kompleksnost procesa ogleda se u njegovoj dualnoj prirodi. Evropeizacija se tradicionalno vezivala za političku i ekonomsku transformaciju, pri čemu je njen vrijednosno orijentisani koncept izgradnje evropskog identiteta stavljan u drugi plan. Ova analiza fokusirana je na razlaganje pojma evropeizacije u cilju ukazivanja na dominantnu evrocentričnu paradigmu u odnosima između EU i Zapadnog Balkana. Paradoksalno, evrocentrična tendencija brendiranja ovog regiona kao *drugog, neevropskog* i *inferiornog* pokazaće se kao suštinska prepreka efikasnom procesu evropeizacije. Teorijsko prevazilaženje problema zasnovano je na osnovnim postulatima konstruktivističkog pristupa, kao što su: promjenljivost identiteta, socijalna interakcija, mehanizmi uključivanja *drugog* i važnost identifikacije *sopstva* i *drugosti*.

Ključne riječi: identitet, evropeizacija, evropske integracije, Zapadni Balkan, EU, konstruktivizam

Balkan je najčešće korišćena metafora za nepredvidljivo ponašanje, destruktivne etničke strasti, fanatizam, političku nestabilnost ili zaostajanje u ekonomskom razvoju. Balkan je region obavijen velom kulturoloških tabua, mistifikovan stereotipima o neuspjehu uzdizanja na nivo civilizovanih društava i stoga u svjetskoj svijesti markiran kao *nerazumljiv budžak Evrope*.[1] Zapravo, za većinu posmatrača iz zapadnog svijeta Balkan je mit o Vizantijskom i Osmanskom mentalitetskom nasljeđu koje onemogućava saradnju regiona sa modernim društvima. Levi-Stros je istakao da mitovi, iako djeluju besmisleno, pokazuju tendenciju ponavljanja u različitim istorijskim periodima[2], a Predrag Simić je tu tezu potvrdio primjećujući da su mitovi o Balkanu konstruisani na kraju 20. vijeka ostali suštinski nepromijenjeni kada su se ponovo našli na dnevnom redu međunarodne zajednice na početku 21. vijeka.[3] Zapravo Evropi nerazumljiv, ali od nje geografski neodvojiv,

* Autorka je saradnica u nastavi na Humanističkim studijama, Univerzitet Donja Gorica, sajma.radoncic@udg.edu.me

1 Božidar Jezernik, *Divlja Evropa: Balkan u očima putnika sa Zapada*, Biblioteka XX Vek, Beograd, 2007, str. 24.

2 Claude Lévi-Strauss, *Myth and Meaning*, Routledge, London, 1978, p. 3.

3 Predrag Simić, "Balkans and Balkanisation: Western Perceptions of the Balkans in the Carnegie Commission's Reports on the Balkan Wars from 1914 to 1996", *Perceptions,* Vol. XVIII, No. 2, pp. 113–134, p. 115.

Balkan vremenom zauzima kulturološku poziciju *drugog* i postaje skladište negativnih karakteristika koje su poslužile kao temelj za izgradnju *evropskog* sopstva.[4]

Atmosfera u kojoj je Balkan degradiran u odnosu na Evropu priziva Fukoovu (Michel Foucault) distinkciju na *Ludilo i Razum* i podsjeća na misao Fjodora Dostojevskog (Fyodor Dostoevsky) kojom je upozorio da zatvaranje komšije/bližnjeg nije metod kojim se dokazuje sopstvena razumnost.[5] Činjenica da se Balkan nalazi u Evropi sama po sebi navodila je na zaključak da će kao *duh prošlosti* pratiti evoluciju kontinenta ne odustajući od svog evropskog nasljeđa. Kako veza budućnosti i prošlosti oblikuje sadašnjost tako se Balkan, željan bolje budućnosti, u posthladnoratovskoj sadašnjosti vratio na dnevni red evropske politike u kontekstu proširenja EU. Prikazana percepcija Balkana kao *drugog*, konstitutivnog elementa na kome se gradio evropski identitet, služi kao okvir za analizu mogućnosti i spremnosti ovog regiona da u identitetskom smislu postane evropski. Ukoliko prihvatimo definiciju identiteta kao zajedničkih kulturnih vrijednosti,[6] postavlja se pitanje koliko se Evropa može identifikovati sa Balkanom koji joj se čini suviše etnografski komplikovanim, istorijski zbrkanim i politički nerazumljivim?[7]

Države članice EU, iako pripadaju različitim nacionalnim tradicijama, dijele vrijednosti koje čine suštinu njihovog identiteta i razlikuju ih od drugih regiona. Međutim, kao što naglašavaju konstruktivisti, definisanje *drugog* je sastavni dio razumijevanja *sopstva*. Zapravo, bez jasnog prepoznavanja *drugog* nema ni jasnog poznavanja sopstvenog identiteta.[8] Istorijski posmatrano, u evropskoj perspektivi upravo je Balkan zauzimao čvrstu poziciju *drugog* sve dok u posthladnoratovskom poretku EU nije formulisala politiku proširenja tako da obuhvati sve države regiona, koji od tog trenutka postaje Zapadni Balkan.[9] Međutim, Evropa je danas iako prosperitetna, prilično razjedinjena i čini se da prolazi kroz krizu ponovnog definisanja *drugosti,* pa predviđanja vezana za njenu budućnost ostaju misterija. Hofmanova tvrdnja da Evropa danas nema jasan identitet, odnosno da ne posjeduje izgrađen profil mimo onoga koji su joj

---

4 Maria Todorova, "The Balkans: From Discovery to Invention", *Slavic Review,* Vol. 53, No. 2, pp. 453–482, p. 455.

5 Michel Foucault, *Madness and Civilisation: A History of Insanity in the Age of Reason*, Random House, USA, 1965, p. ix.

6 Manuel Castells, *The Power of Identity*, Blackwell Publishing, United Kingdom, 2010, p. 6.

7 Božidar Jezernik, *Divlja Evropa: Balkan u očima putnika sa Zapada*, Biblioteka XX Vek, Beograd, 2007, str. 25.

8 Joseph H. H. Weiler, "A Christian Europe? Europe and Christianity: rules of commitment", *European View,* Vol. 6, No. 1, pp. 143–150, p. 147.

9 Tanja Petrović, "Introduction: Europeanization and the Balkans" in: Tanja Petrović (ed.), *Mirroring Europe Ideas of Europe and Europeanization in Balkan Societies,* Brill, Leiden, 2014, pp. 3–20, p. 4.

sami po sebi pružili procesi idustrijalizacije i ekonomske integracije[10] možda se najbolje može sagledati na primjeru evropske politike prema Zapadnom Balkanu.

Oživljavanje populizma snažan je simptom krize identiteta koji pogađa mnoge države članice EU. Nacionalne politike Francuske i Holandije posebno potvrđuju snagu ovog trenda, čija je srž ekonomski i kulturni protekcionizam zajedno sa *zaštitom* identiteta.[11] U kontekstu Zapadnog Balkana, praktičan primjer evropske krize identiteta i rastućeg populizma jeste odluka Francuske i Holandije o blokadi pristupnih pregovara sa Sjevernom Makedonijom i Albanijom koje su ispunile uslove za novi korak na putu evropskih integracija. Brojni politički analitičari, među kojima se posebno izdvaja Florijan Biber (Florian Bieber), ovakvu odluku Francuske i Holandije ocijenili su kao motivisanu stereotipima kojima su brendirane države Zapadnog Balkana.[12] Međutim, skepticizam Francuske i Holandije prema politici proširenja ne samo da otkriva osnovne karakteristike evropske krize identiteta, već stvara plodno tlo za rast nacionalizma i podstiče preispitivanje kredibiliteta EU na etnički šarolikom Zapadnom Balkanu. Džon Plamenac (John Plamenatz) je nacionalizam definisao kao reakciju naroda koji osjećaju da su diskriminisani na osnovu kulturološke pripadnosti. U ovoj definiciji nije riječ o reakciji iz osjećaja slabosti, već o reakciji koja se ispoljava kada su za to stečeni potrebni uslovi. Naime, tamo gdje postoji više naroda koji se nalaze u bliskom kontaktu, ali su svjesni svoje različitosti, gdje ti narodi dijele istu viziju napretka, ali su neki među njima slabiji da bi dostigli ideale i ostvarili napredak, stvorena je atmosfera za procvat nacionalizma.[13] U tom kontekstu, blokada pregovora sa Sjevernom Makedonijom i Albanijom može se odraziti i na najvažnije otvoreno pitanje u regionu između Srbije i Kosova, u smislu ulaganja napora za rješenje ovog osjetljivog problema i prevazilaženje nacionalističkih politika, a nedobijanje odgovora od EU.[14]

Suštinsko pitanje ove analize odnosi se na to šta je zapravo evropeizacija i koliko su vidljivi njeni efekti u kompleksnom regionu koji je predmet ove analize? Evropeizacija je moderan, ali osporavan koncept. Veliki broj akademskih radova napisan je na ovu temu, a

---

[10] Stanley Hoffmann, "Europe's Identity Crisis: Between the Past and America", *Daedalus,* Vol. 93, No. 4, pp. 1244–1297, p. 1244.

[11] Thierry Chopin, "Europe and the identity challenge: who are 'we'", *European Issues,* No. 466, 19th March 2018, pp. 1–6, p. 1.

[12] Cristina Abellan Matamoros, "Could delays to Balkan enlargement undermine the EU?", https://www.euronews.com/2019/08/11/could-delays-to-balkan-enlargement-undermine-the-eu, (05. 12. 2019)

[13] John Plamenatz, "Two Types of Nationalism" in: Eugene Kamenka (ed.), *Nationalism: The nature and evolution of idea,* Australian National University Press, Canberra, 1973, pp. 22–38, p. 27.

[14] Cristina Abellan Matamoros, "Could delays to Balkan enlargement undermine the EU?", https://www.euronews.com/2019/08/11/could-delays-to-balkan-enlargement-undermine-the-eu, (05. 12. 2019)

još uvijek nije utvrđeno precizno značenje termina. Iz tog razloga evropeizacija je, podsjećajući na Gelnerovu (Ernest Gellner) *naciju bez pupka*[15], vremenom postala fenomen bez geneze koji se primjenjuje u svrhu opisa različitih procesa promjene. Budući da evropeizacija ne posjeduje kodifikovanu kulturu kao polaznu tačku za analizu, ne iznenađuje činjenica da neki autori, posebno Husein Kasim (Husein Kassim), navode da je pomenuti pojam beskorisno koristiti kao organizacioni koncept u kontekstu istraživanja evropskih integracija.[16] Drugi, poput Kerija Hauela (Kerry Howell), evropeizaciju sa svim njenim nedostacima smatraju pojmom vrijednim istraživanja, naročito zbog njegove identičnosti sa procesom evropskih integracija.[17] Međutim, uprkos identičnosti, važno je evropske integracije tretirati odvojeno i drugačije od evropeizacije, iako je riječ o prirodno međusobno povezanim procesima.

Pojam *evropske integracije* odnosi se na izgradnju nadnacionalnih institucija i uklapanja evropskih normi, političke prakse i institucionalnih promjena u državama članicama. Evropske integracije podrazumijevaju prebacivanje političkog procesa u novi centar, odnosno preuzimanje domaćeg (nacionalnog) nivoa na nivo unije. Ernst Has (E. Hass), vodeći teoretičar u ovoj oblasti, evropske integracije definisao je kao proces u kome se politički akteri u različitim nacionalnim okruženjima nagovaraju da svoju odanost, očekivanja i političke aktivnosti usmjere u novi centar čije institucije posjeduju ili zahtijevaju nadležnost nad postojećim nacionalnim državama.[18] Stoga se evropske integracije mogu razumjeti kao proces tokom koga države gube želju da spoljnu i unutrašnju politiku vode nezavisno jedna od druge, a dobijaju želju da donose zajedničke odluke ili da proces donošenja ključnih odluka delegiraju institucijama novog centra. Takođe, jedna od značajnih karakteristika evropskih integracija jeste geografska determinisanost procesa. Etimološki posmatrano, sintagma *evropske integracije* samim nazivom sugeriše stvaranje evropskog entiteta (unije) koji obuhvata zasebne djelove (države članice). Ovakvo određenje pojma podstaklo je teorijsko povlačenje paralele između procesa evropskih integracija i procesa izgradnje države. U tom kontekstu, određeni teoretičari izrazili su postojanje poteškoća da u razmišljanjima o procesu evropskih integracija ne uključe državotvornu maštu. Ovakva razmišljanja argumentuju tvrdnjom da ako EU nije zamišljena

---

[15] Ernest Gellner, Ernest Gellner's reply: 'Do nations have navels?', *Nations and Nationalism*, Vol. 2, No. 3, pp. 366–370, p. 367.

[16] Hussein Kassim, "The National Co-Ordination of EU Policy: Conforting the Challenge" in: Hussein Kassim, B. Guy Peters and Vincent Wright (ed.), *The National Co-Ordination of EU Policy The Domestic Level*, Oxford University Press, New York, 2000, pp. 235–235, p. 235.

[17] Kerry Howell, *Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies*, ESRC Seminar Series / UACES Study Group on the Europeanization of British Politics, 2002, p. 16.

[18] Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, Stanford, 1958, p. 139–140.

kao moderna država ili republika, onda je potpuno nejasno šta znači uopšte misliti o Evropi kao mjestu političkog života.[19] Interesantno je da je Tomas Diez (Thomas Diez), analizirajući demokratiju i pravdu kao temeljne vrijednosti povezane sa evropskim integracijama, zaključio da se EU sve više ponaša kao država.[20] Kao da mu odgovara, Jan Zielonka, ne poričući postojanje određene veze između procesa evropskih integracija i procesa stvaranja države, suprotstavio se pomenutim argumentima, uz uvjerenje da konačan ishod evropskih integracija može biti sve osim model *super-države.* Veliku pažnju privuklo je i predviđanje budućnosti procesa evropskih integracija koje je iznio pomenuti politički teoretičar. Naime, Zielonka je ukazao da će EU vremenom više nego na državu podsjećati na imperiju, ali ne na onu koja izaziva strah kod evroskeptika. EU neće postati supersila u klasičnom značenju, naprotiv, sve više će se zasnivati na principu policentričnosti umjesto na težnji za kontrolom evropskog kontinenta.[21]

Evropeizacija, u najširem smislu, predstavlja složenu dinamiku interakcije EU i nacionalnih država.[22] Što znači da evropeizacija suštinski oslikava interakciju između uniformnosti EU i različitosti pojedinih država članica. Posebno značajno za razumijevanje ovog pojma, koji uzajamno djeluje sa procesom evropskih integracija, jeste ukazivanje na njegovu dvodimenzionalnu prirodu. Evropeizacija, *odozgo na dolje,* opisuje proces prilagođavanja pravnih i administrativnih postupaka država članica novim oblicima evropske uprave. U ovom slučaju, za pokretanje evropeizacije neohodno je na nivou EU usvojiti određeni set pravila ili kriterijuma koje države članice treba da implementiraju. Dakle, suština evropeizacije *odozgo na dolje* podrazumijeva promjene na nadnacionalnom nivou i reakciju država-članica na promjene, jačanje ili širenje EU. Drugo lice evropeizacije, poznato kao *odozdo prema gore,* pažnju usmjerava na promjene u neformalnim institucijama kao što su norme, vrijednosti i identitet. U ovom segmentu evropeizacija djeluje kao *izvoznik* evropskih ideja i praksi, usredsređena je na odnos sa neevropskim akterima kojima je članstvo u EU još uvijek daleki cilj. Ovaj pristup počinje analizom nacionalnog nivoa, zatim praćenjem pristupnih pregovora, a završava se implementacijom evropske regulative.[23] Dakle, po kla-

---

[19] Stefan Borg, *European Integration and the Problem of the State A Critique of the Bordering of Europe*, Palgrave Macmillan, London, 2015, p. 26.

[20] Thomas Diez, "Not Quite 'Sui Generis' Enough: Interrogating European values", *European Societies*, Vol. 14, No. 4, pp. 522–539, p. 534.

[21] Jan Zielonka, *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*, Oxford University Press, Oxford, 2006, p. 1–2.

[22] Marie-Eve Bélanger, "Europeanization as a Foundation of the European Construction" in: Ramona Coman, Thomas Kostera and Luca Tomini (ed.), *Europeanization and European Integration From Incremental to Structural Change,* Palgrave Macmillan, London, 2014, pp. 29–50, p. 31.

[23] Kerry Howell, *Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies*, ESRC Seminar Series / UACES Study Group on the Europeanization of British Politics, 2002, p. 20.

sičnim određenjima evropeizacija je pojava čiji su efekti najvidljiviji u granicama Evorpe. Međutim, geografska nejasnoća *granica Evrope* direktno utiče na neizvjesnost u definiciji evropeizacije. Takođe, ovakva nejasnoća doprinijela je mogućnosti da veći dio istorijskog pisanja o Evropi, prećutno ili izričito, privileguje određena evropska područja kao važnija od drugih. U suštini, koncept *granica Evrope* osporavan je još od antike, a aktuelna rasprava oko ulaska Turske u EU nameće se kao praktičan primjer činjenice da je čak i u 21. vijeku nemoguće doći do koncenzusa o tom spornom pitanju. Stoga evropeizacija mora izbjegavati svođenje na bilo kakvu vrstu eksplicitne geografske definicije.[24]

Uprkos ovim konstruktivnim upozorenjima koja se odnose na *granične nejasnoće*, pojedini teoretičari evropeizacije, praktično ignorišući istoriju i pridržavajući se geografski determinisane dimenzije pojma, kao polaznu tačku analize prigrlili su evrocentrični istorijski pristup koji evropsku kulturu konstruiše kao superiornu u odnosu na većinu drugih kultura. Ovakvo tumačenje evropeizacije nije ništa drugo do uspješno konstruisan evropski mit, a poznato je da mitovi pokazuju snažan efekat u procesu samorazumijevanja. Mitološka tumačenja evropeizacije imaju direktan uticaj na odnos prema drugim kulturama, što je u evropskom slučaju nepriznati izvor izgradnje sopstvenog identiteta.[25] Čini se da je ovaj teorijski prikaz praktično oslikan u odnosima između EU i Zapadnog Balkana, koji u evropskom diskursu u određenoj mjeri i danas uživa po prirodi pežorativnu reputaciju *drugog.* Stoga, ne iznenađuje činjenica da ovim odnosima dominira stav o neizgovorenoj evropskoj superiornosti nad svime što se odnosi na balkansko.

Evropljani evropeizaciju vide kao proces kulturne i političke transformacije novodolazećih članova, kako bi oni postali *više evropski*.[26] Ukoliko Balkan kao geografski integralan dio Evrope, iako je u posljednjih nekoliko vjekova više bio provincija ili periferija kontinenta[27], ispunjava kriterijum *minimuma evropskog*, postavlja se pitanje zašto u ovom regionu evropeizacija nema vidljivije rezultate? Odgovor se zapravo nalazi u evropskoj percepciji balkanskog kao *drugog*, kulturološki dalekog *nevropskog* aktera. Slavoj Žižek u opisanoj identitetski motivisanoj evropskoj politici prepoznaje staromodno i nepokolebljivo odbacivanje *orijentalnog, islamskog, varvarskog* Balkana

---

[24] U. v. Hirschhausen and K. K. Patel Martin Conway, "Europeanization in History: An Introduction" in: Kiran Klaus Patel (ed.), *Europeanization in the Twentieth Century: Historical Approaches*, Palgrave Macmillan, London, 2010, pp. 1–19, p. 4.

[25] Trine Flockhart, "The Europeanization Of Europe: The Transfer Of Norms To Europe, In Europe And From Europe", *Danish Institute for International Studies Working Paper*, No. 2008/7, p. 4.

[26] Monika Eriksen, "Europeanization of the Balkans within an Identity-Based Framework", *Politeja,* No. 37, pp. 193–208, p. 197.

[27] Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, Oxford, 2009, p. 17.

u korist autentičnih vrijednosti zapadne civilizacije. Žižek je otišao dalje u svojoj analizi, toliko da je evropsko ponašanje prema Balkanu definisao kao politički korektan rasizam koji je smatrao refleksivnim. U ovom rasizmu riječ je o prikazu etnički šarolikog Balkana kao terena za ispoljavanje zastrašujućih etničkih strasti i užasnih iracionalnih ratova, dok post-nacionalni liberalno-demokratski svijet u svojoj uzvišenosti konflikte rješava kompromisom i međusobnim poštovanjem. Naravno, u ovom se slučaju rasizam pripisuje isključivo Balkanu, dok evropska liberalno-demokratska percepcija zauzima udobno mjesto neutralnog i dobrodušnog posmatrača, opravdano zgroženog onim šta se dešava *tamo dolje*.[28]

Žižekovim kritikama pridružuje se i Mitja Velikonja, izjednačavajući evrocentrični pristup evropeizaciji sa kolonijalizmom novog doba. Poput evropeizacije, i kolonijalizam se predstavlja kao altruistična misija koja za cilj ima kultivizaciju, evropeizaciju i spas od varvarizma. Čini se da Zapadni Balkan danas igra ulogu nekadašnjeg *Orijenta,* lokalca koji je željan evropske pažnje i rekonstrukcije. Ovo je bukvalan prikaz tipično kolonijalne situacije koja podrazumijeva evropeizaciju preostalih neevropljana, procesa čiji je ključni momenat *magičan* kontakt neevropljana sa Evropom. Velikonja smatra da je za ovakvo stanje stvari neprimjereno kritikovati samo arogantnog kolonizatora, primjerenije je fokusirati se na poslušne kolonizovane nacije koje slijepo prate diskurs novog vladara. Velikonja je takođe skrenuo pažnju na jako važnu činjenicu, da je evrocentrični diskurs u svojoj degradaciji Zapadnog Balkana zaboravio strane širegistorijskog konteksta starog kontinenta na koje on nije ponosan. Isključivanje istorijskog perioda koji su obilježile podjele i isključivanja unutar same Evrope, za posljedicu ima izazov za konstantnim ponavljanjem evrocentrične paradigme.[29] Na ovom mjestu nameće se pitanje da li je možda u ovom slučaju identifikacija EU sa Zapadnim Balkanom, njenim varvarskim *drugim,* ključ za prevazilaženje prepreka u kontekstu evropeizacije regiona? Čini se da ipak evropski diskurs izbjegava ovu vrstu identfikacije, pravdajući svoje ponašanje tezom o statičnosti balkanskog identiteta.

Istorijski posmatrano, balkanski identitet je daleko od statičnog, budući da je prošao kroz niz transformacija u težnji da odgovori istorijskim izazovima i promjenljivoj strukturi međunarodnog sistema. Kako se mijenjao balkanski identitet tako su se mijenjale i percepcije o Balkanskom regionu. Najslikovitiji primjer ovakih promjena percepcije jesu dvije slike: slika Balkana za vrijeme Jugoslavije koju je obilježilo liderstvo predsjednika Josipa Broza Tita i slika regiona koja se prikazala prilikom raspada ove zajedničke države. Razbijanje stereotipa o Balkanu uslijedilo je za vrijeme Titove Jugoslavije koja je

[28] Slavoj Zizek, *The Fragile Absolute or, Why is the Christian legacy worth fighting for?,* Verso, London, 2000, 5.

[29] Mitja Velikonja, *Eurosis: A Critique of the New Eurocentrism*, Peace Institute, Ljubljana, 2005, p. 103–104.

bila relativno liberalna država, svakako prozapadnije orijentisana u odnosu na države Istočne Evrope. Takođe, uloga koju je Jugoslavija odigrala u Pokretu nesvrstanih značajno je doprinijela razvoju pozitivnih percepcija o Balkanu. Međutim, krvavi raspad zajedničke države bio je okidač koji je pokrenuo vraćanje vijesti o *nerazumljivim varvarima* na dnevni red međunarodne zajednice. Činjenica je da je u ovom periodu identitetska politika u regionu bila obilježena fanatičnim nacionalizmom i snažnim neprijateljstvom. Još značajnije, u ovom momentu dolazi i do izgradnje neke vrste *balkanskog kompleksa,* pa ne iznenađuje ni tendencija čak i balkanskih država da se prije odreknu balkanskog nasljeđa nego da ga javno prihvate.[30] Tako su balkanski narodi iz jugoslovenskog identiteta krenuli prema evropskom, da bi se na tom putu sreli sa degradiranom slikom balkanskog *drugog*, zbog čega su sve jače grlili nacionalni identitet. Može se reći da se kriza jugoslovenskog identiteta odigravala u košmaru ideološko-političkih i kulturno-geografskih nedoumica vezanih za pripadnost Balkanaca Evropi. Milica Bakić Hayden nedvosmisleno je ukazala na besmislenost ovakvih dilema, ističući da je Balkansko poluostrvo koliko u geografskoj toliko i u kulturnoj stvarnosti dio evropskog kontinenta i da balkanski narodi (iako specifični) i dalje jesu dio priče koja se zove *evropsko kulturno nasljeđe*.[31]

Identitetske transformacije na Balkanu potvrda su konstruktivističke tvrdnje da državni identitet *ne pada sa neba*, već je oblikovan okolnostima na međunarodnom i nacionalnom nivou. Država je socijalni akter, pa stoga svoj identitet kreira i rekreira u odnosu na interakciju sa različitim nacionalnim i međunarodnim socijalnim strukturama. Prema konstruktivističkoj percepciji identitet nikada nije statičan, po prirodi je dinamičan i promjenljiv. Iako se identitet može promijeniti sistemskom interakcijom aktera, konstruktivisti su upozorili da kada se određene *identitetske predstave* institucionaliziju, promjena njihove logike postaje izuzetno težak zadatak.[32] Na ovaj način konstruktivistički pristup obezvrijeđuje evropske tvrdnje o statičnosti balkanskog identiteta kao glavne prepreke evropeizaciji regiona i upozorava na nužnost interakcije radi promjene *predstava* o *drugom* prije njihove institucionalizacije. Stoga se kao rješenje prikazuje potreba da EU, prevazilazeći determinaciju Zapadnog Balkana kao *drugog,* priđe državama regiona bez stereotipnih ograničenja i ispuni obećanja o pridruživanju evropskoj porodici. Na ovaj način evropeizacija, kao suštinski važan proces za kreiranje evropskog identiteta, mehanizmom političke i institucionalne transformacije uticala

[30] Tom Gallagher, "To Be Or Not To Be Balkan: Romania's Quest for Self-Definition", *Daedalus,* Vol. 126, No. 3, p. 69.

[31] Milica Bakic-Hayden, *Varijacije na temu „Balkan",* Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2006, 25.

[32] Alexander Wendt, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization,* Vol. 46, No. 2, pp. 391–425, p. 423.

bi na promjenu prakse država Zapadnog Balkana. Prema konstruktivistima, promjena prakse je prvi korak u procesu promjene identiteta, budući da nužno povlači transformaciju predstava i shvatanja sopstva.[33] U praksi, evropske tvrdnje o statičnosti identiteta balkanskih država obezvrijedilo je i njihovo prilagođavanje odrednici *Zapadni Balkan* koji je konstrukt evropske politike. Tanja Petrović naglašava da je pojam *Zapadni Balkan* intrinsično povezan sa procesom evropeizacije u smislu njegove pripreme za članstvo u EU. Ovako formulisano značenje termina samo po sebi sugeriše da obuhvata isključivo države regiona koje još uvijek nijesu članice evropske porodice. Onog trenutka kada neka od ovih država dobije punopravno članstvo u EU prestaje biti dio *Zapadnog Balkana,* a politički termin *Zapadni Balkan* nestaće u trenutku kada se sve države na koje se odnosi pridruže EU.[34]

Balkanske države su navikle da se nose sa teretom *grijeha* prošlosti, koji Evropa ni političkom ni kulturnom retorikom nije olakšavala. Balkanske države navikle su i da se nose sa nesporazumima zasnovanim na identitetskoj osnovi, iako se može reći da nijedan vrijednosno orijentisan koncept nije imao ni približno zapaljive rezultate u regionu. Evropa opet ne samo da nije olakšavala nego nije ni razumjela identitetske politike. Blokada pristupnih pregovora sa Sjevernom Makedonijom i Albanijom pokazuje da evropska politika i dalje ne razumije region u kojem se još 1991. pompeznom najavom *da je kucnuo čas Evrope* pojavila kao najznačajniji međunarodni akter.[35] Evropa nije razumjela da je uticaj tri glavna faktora, koja su je ne tako davne 1991. dovela na Zapadni Balkan, danas ne samo prisutan već i pojačan. Evropa nije razumjela da okretanje leđa Sjevernoj Makedoniji i Albaniji nije samo pokazatelj ponovnog otuđivanja regiona već može imati i dublje posljedice u kontekstu budućih kretanja unutrašnjih politika država Zapadnog Balkana. Preciznije, na lokalnom nivou evropska politika otuđivanja može rezultirati manipulacijom i iskorišćavanjem evropskog projekta u cilju ostvarivanja ciljeva političkih elita. U ovom kontekstu Florijan Biber, analizirajući rast autoritarizma na Zapadnom Balkanu i ravnodušnost EU prema ovom trendu, u imaginarnom pismu preporuka neimenovanom balkanskom autokrati savjetuje da, u cilju dugoročne vladavine, evropski projekat zamagli koristeći se dvosmislenostima. Dodaje da danas biti previše evropski orijentisan sve više liči na borbu za onoga ko vas ne želi, pa je korisno povremeno i baciti sumnju na

[33] Ibid. 421.

[34] Tanja Petrović, "Introduction: Europeanization and the Balkans" in: Tanja Petrović (ed.), *Mirroring Europe Ideas of Europe and Europeanization in Balkan Societies,* Brill, Leiden, 2014, pp. 3–20, p. 4.

[35] Jacques Rupnik, "The Balkans as a European question" in: Jacques Rupnik (ed.), *The Western Balkans and the EU: 'the hour of Europe'*, Institute for Security Studies European Union, Paris, 2011, pp. 17–31, p. 18.

EU.[36] Svakako da Biber nije usamljen u ovim upozorenjima, i Orlanda Obad je skrenula pažnju na činjenicu da su ideje o evropeizaciji nerijetko *otete* od strane lokalnih političkih elita i stavljene u službu nacionalizma.[37]

Umjesto zaključka

Preduslov za uspješnu evropeizaciju Zapadnog Balkana jeste isključivanje analize regiona kroz evropsku percepciju *drugog*. Evropska paradigma koja podrazumijeva definisanje *sopstva* u odnosu na ili protiv *drugosti*, ne samo da pogoršava odnose između EU i Zapadnog Balkana već podriva i proces stvaranja evropskog identiteta u regionu. Naime, proces evropeizacije se ne može ostvariti u punom kapacitetu sve dok se zasniva na pristupu koji degradira balkanski, a simultano podvlači superiornost evropskog identiteta. Vrijednost konstruktivističkog pristupa, primijenjenog u ovoj analizi, ogleda se u definisanju kolektivnog identiteta kao identifikacije ili uklanjanja razlika između pojmova *sopstva* i *drugosti*. Konstruktivisti govore o identifikaciji kao kognitivnom procesu u kojem razlikovanje *sopstva* i *drugosti* postaje zamućeno i postepeno prevaziđeno. Međutim, važno je naglasiti da je identifikacija obično usko vezana za određenu problematiku (oblast), rijetko je potpuna i po pravilu podrazumijeva širenje granica *sopstva* u cilju uključivanja *drugosti*.[38] Budući da svaki akter ima nekoliko identiteta povezanih sa institucionalnim ulogama, stvaranje kolektivnog identiteta u određenoj oblasti ne podriva postojanje ostalih identitetskih tipova. To znači da je moguće da neko bude istovremeno Crnogorac i Evropljanin, jer kolektivni (evropski) ne absorbuje nacionalni (crnogorski) identitet. Kada se konstruktivistička analiza primijeni na proces evropeizacije, dolazi se do zaključka da ni punopravno članstvo u EU samo po sebi ne podrazumijeva ukidanje, gušenje ili nužnu transformaciju nacionalih identiteta država Zapadnog Balkana u jedinstven evropski identitet.

Konstruktivistički pristup naglašava da je identitet promjenljiva kategorija koja se zasniva na principu heterogenosti. EU je nadnacionalna unija koja uključuje različite nacionalne identitete. Iz tog razloga evropski identitet ne bi trebalo da se temelji na homogenim vrijednostima koje isključuju *drugo* i *drugačije* i na taj način svoju raznovrsnost svede na jednolično iskustvo. Kao što je primijetio Nojman (Iver B. Neumann), u mjeri u kojoj je evropski identitet vezan

---

[36] Florian Bieber, *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*, Palgrave Macmillan, London, 2019, p. xvii-x.

[37] Orlanda Obad, "On the Privilege of the Peripheral Point of View: A Beginner's Guide to the Study and Practice of Balkanism" in: Tanja Petrović (ed.), *Mirroring Europe Ideas of Europe and Europeanization in Balkan Societies*, Brill, Leiden, 2014, pp. 20–39, p. 30–34.

[38] Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 229.

za postojanje *drugog* on će odigrati konstitutivnu ulogu u daljem razvoju EU. Ovo saznanje, odnosno otkrivanje postojanja *drugog,* može ukloniti bespotrebne vrijednosnoorijentisane prepreke u odnosima između evropskih i neevropskih naroda. Od važnosti je imati na umu da, koliko god kulturološke razlike i bile stvarne, *drugi* je istorijski proizvoljan izum jer u bilo kom trenutku bilo ko može igrati njegovu ulogu.[39]

Posmatrano sa stanovišta Zapadnog Balkana, Maria Todorova primijetila je da Evropa nije proizvela samo rasizam nego i antirasizam, antisemitizam i njegovo odbacivanje, ali proizvela je *balkanski varvarizam* i balkanizaciju, a da još uvijek nije pokazala rezultate u određivanju njihovih antonima.[40] Iz tog razloga države Zapadnog Balkana moraju jasno razlikovati pripadništvo Evropi od pripadništva EU i osloboditi se *balkanskog kompleksa* koji je ništa drugo do konstrukt evropske politike. Ovom vrstom direktnog angažovanja države regiona će pokrenuti proces formulisanja antonima *balkanskom varvarizmu* koji dominira evropskim diskursom i staviće do znanja da pridruživanje EU ne shvataju kao *priliku za pokajanje* grijeha balkanske prošlosti. Na taj način mogu se stvoriti uslovi za socijalnu interakciju dva aktera na jednakim osnovama, interakciju koja neće prećutkivati evropsku superiornost i interakciju koja će rezultirati promjenom evropskih stereotipa o Balkanu.

Literatura

Monografije

Bakic-Hayden, Milica, *Varijacije na temu „Balkan",* Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2006.

Bieber, Florian, *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*, Palgrave Macmillan, London, 2019.

Borg, Stefan, *European Integration and the Problem of the State A Critique of the Bordering of Europe*, Palgrave Macmillan, London, 2015.

Castells, Manuel, *The Power of Identity*, Blackwell Publishing, United Kingdom, 2010.

Foucault, Michel, *Madness and Civilisation: A History of Insanity in the Age of Reason*, Random House, USA, 1965.

Haas, Ernst B., *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, Stanford, 1958.

Jezernik, Božidar, *Divlja Evropa: Balkan u očima putnika sa Zapada*, Biblioteka XX Vek, Beograd, 2007, s. 24.

Lévi-Strauss, Claude, *Myth and Meaning*, Routledge, London, 1978.

Neumann, Iver B., *Uses of the Other. "The East" in European Identity Formation,* University of Minnesota Press Minneapolis, 1999.

[39] Iver B. Neumann, Uses of the Other. "The East" in European Identity Formation, University of Minnesota Press Minneapolis, 1999, p. 41.

[40] Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, Oxford, 2009, p. 189.

Todorova, Maria, *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, Oxford, 2009.
Velikonja, Mitja, *Eurosis: A Critique of the New Eurocentrism*, Peace Institute, Ljubljana, 2005.
Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
Zielonka, Jan, *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
Zizek, Slavoj, *The Fragile Absolute or, Why is the Christian legacy worth fighting for?,* Verso, London, 2000.

Tekstovi u zbornicima

Bélanger, Marie-Eve, "Europeanization as a Foundation of the European Construction" in: Ramona Coman, Thomas Kostera and Luca Tomini (ed.), *Europeanization and European Integration From Incremental to Structural Change,* Palgrave Macmillan, London, 2014, pp. 29–50.
Hirschhausen U. v., Conway, K. K. Patel Martin, "Europeanization in History: An Introduction" in: Kiran Klaus Patel (ed.), *Europeanization in the Twentieth Century: Historical Approaches*, Palgrave Macmillan, London, 2010, pp. 1–19.
Kassim, Hussein, "The National Co-Ordination of EU Policy: Conforting the Challenge" in: Hussein Kassim, B. Guy Peters and Vincent Wright (ed.), *The National Co-Ordination of EU Policy The Domestic Level*, Oxford University Press, New York, 2000, pp. 235–235.
Obad, Orlanda, "On the Privilege of the Peripheral Point of View: A Beginner's Guide to the Study and Practice of Balkanism" in: Tanja Petrović (ed.), *Mirroring Europe Ideas of Europe and Europeanization in Balkan Societies*, Brill, Leiden, 2014, pp. 20–39.
Petrović, Tanja "Introduction: Europeanization and the Balkans" in: Tanja Petrović (ed.), *Mirroring Europe Ideas of Europe and Europeanization in Balkan Societies,* Brill, Leiden, 2014, pp. 3–20.
Plamenatz, John, "Two Types of Nationalism" in: Eugene Kamenka (ed.), *Nationalism: The nature and evolution of idea,* Australian National University Press, Canberra, 1973, pp. 22–38.
Rupnik, Jacques, "The Balkans as a European question" in: Jacques Rupnik (ed.), *The Western Balkans and the EU: 'the hour of Europe'*, Institute for Security Studies European Union, Paris, 2011, pp. 17–31.

Tekstovi u načnim časopisima

Chopin, Thierry, "Europe and the identity challenge: who are 'we'", *European Issues,* No. 466, 19th March 2018, pp. 1–6.
Diez, Thomas, "Not Quite 'Sui Generis' Enough: Interrogating European values", *European Societies*, Vol. 14, No. 4, pp. 522–539.
Eriksen, Monika, "Europeanization of the Balkans within an Identity-Based Framework", *Politeja,* No. 37, pp. 193–208.
Flockhart, Trine, "The Europeanization Of Europe: The Transfer Of Norms To Europe, In Europe And From Europe", *Danish Institute for International Studies Working Paper*, No. 2008/7.
Gallagher, Tom, "To Be Or Not To Be Balkan: Romania's Quest for Self-Definition", *Daedalus,* Vol. 126, No. 3, pp. 63–83.
Gellner, Ernest, Ernest Gellner's reply: 'Do nations have navels?', *Nations and Nationalism*, Vol. 2, No. 3, pp. 366–370.
Hoffmann, Stanley, "Europe's Identity Crisis: Between the Past and America", *Daedalus,* Vol. 93, No. 4, pp. 1244–1297.

Howell, Kerry, *Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies*, ESRC Seminar Series / UACES Study Group on the Europeanization of British Politics, 2002.
Joseph H. H. Weiler, "A Christian Europe? Europe and Christianity: rules of commitment", *European View*, Vol. 6, No. 1, pp. 143–150.
Simić, Predrag, "Balkans and Balkanisation: Western Perceptions of the Balkans in the Carnegie Commission's Reports on the Balkan Wars from 1914 to 1996", *Perceptions*, Vol. XVIII, No. 2, pp. 113–134.
Todorova, Maria, "The Balkans: From Discovery to Invention", *Slavic Review,* Vol. 53, No. 2, pp. 453–482.
Wendt, Alexander, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization,* Vol. 46, No. 2, pp. 391–425.

Izvori sa interneta

Matamoros, Cristina Abellan, Could delays to Balkan enlargement undermine the EU?, https://www.euronews.com/2019/08/11/could-delays-to-balkan-enlargement-undermine-the-eu, (05. 12. 2019).

Sajma Ademović

Identity as a Basis for Europeanization of the Western Balkans

In the widest sense of the word, Europeanization portrays complex interaction between European Union (EU) and nation-state. The complexity of this process is reflected in its dual nature. Europeanization has been traditionally identified as a political and economic transformation, while value-based dimension of this process related to European identity has been undermined. This analysis focuses on explaining the concept of Europeanization in order to reveal the Eurocentric paradigm which is dominant in EU-Western Balkans relations. Paradoxically, Eurocentric tendency to brand the Western Balkans as *"other", "non-European"* and *"inferior"* will prove to be an essential obstacle to an effective Europeanization of the region. The theoretical solution to overcoming the above-mentioned problem is based on the most important postulates of the constructivist approach such as: identity change, social interaction, mechanisms of involving the constructed *"other"* and the importance of identifying *"self"* with the *"other"*.

Key words: identity, Europeanization, European integration, Western Balkans, EU, constructivism